

Łódź – Szlak Pamięci Litzmannstadt Getto

Historia

Getto w Łodzi [Litzmannstadt Getto] było pierwszym gettem dla Żydów na ziemiach wcielonych do Rzeszy. Było zarazem drugim co do wielkości – po warszawskim – gettem na okupowanych ziemiach polskich. Funkcjonowało przy tym najdłużej – od 8 lutego 1940 do 29 sierpnia 1944 r., kiedy to odjechał ostatni transport do Oświęcimia. Było ściśle odizolowane od reszty miasta. Posiadało własną administrację [oczywiście całkowicie podporządkowaną władzom okupacyjnym] na czele z Przełożonym Starszeństwa Żydów, budzącym wielkie kontrowersje Chaimem Mordechajem Rumkowskim, który starał się przedłużyć istnienie getta, wypełniając jak najgorliwiej wszelkie niemieckie zarządzenia. Getto miało własną pocztę i znaczki, oraz własną walutę. Przeszło przez nie ok. **200 tys. Żydów łódzkich oraz z Niemiec, Austrii i Czech**. Łódzkie getto było przede wszystkim wielkim obozem pracy niewolniczej. Ciężka praca, głód, choroby i epidemie, fatalne warunki sanitarne, wielkie zagęszczenie powodowały wysoką śmiertelność wśród jego mieszkańców.

Po II wojnie światowej teren getta ulegał znaczącym przekształceniom. Wiele budynków zostało wyburzonych, powstały nowe osiedla mieszkaniowe, zniknęły niektóre ulice, a innym zmieniono nazwy. Jednak na tym obszarze pozostało jeszcze wiele śladów życia i męczeństwa mieszkańców getta łódzkiego.

Leszek Olejnik

Pamięć

Dopiero z okazji obchodów 60. rocznicy jego likwidacji nastąpiło wytyczenie Szlaku Pamięci Litzmannstadt Getto. Obejmuje on 38 obiektów, na których umieszczono tablice informujące o funkcji danego budynku w getcie [przy niektórych obiektach znajdują się dodatkowo dwujęzyczne, polsko-angielskie tablice informacyjne ukazujące mapę Szlaku].

Szlak rozpoczyna się na Bałuckim Rynku, gdzie w barakach znajdowały się ekspozytury niemieckiego zarządu getta oraz władz administracji żydowskiej. Dalej wędrujemy do miejsc, gdzie znajdowały się różne centrale, biura administracji getta, władz policyjnych, siedziby różnych resortów pracy, szkół, szpitali, kolektywów Żydów z Europy Zachodniej. Wśród tych kilkudziesięciu miejsc warto wspomnieć m.in. „Czerwony Domek” [ul. Kościelna 8], gdzie mieściła się siedziba komisariatu policji kryminalnej. Było to miejsce kaźni i tortur mieszkańców getta. Przy pl. Kościelnym 1 znajduje się jedna z najstarszych i najpiękniejszych łódzkich świątyń katolickich, pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. W okresie okupacji zorganizowano tu sortownię i magazyn zrabowanego mienia żydowskiego. Niedaleko stąd, przy ul. Krawieckiej 3 znajdował się

Dom Kultury [„Kulturhaus”], w którym odbywały się koncerty, rewie i spektakle teatrzyków dla dzieci. Tu odbywały się okolicznościowe uroczystości i spotkania Chaima Rumkowskiego z aktywem getta. U zbiegu ul. Wojska Polskiego i Obrońców Westerplatte na budynku dawnej kuźni znajdujemy tablicę upamiętniającą istnienie w okresie od listopada 1941 do stycznia 1942 r. obozu cygańskiego [Zigeunerlager]. W kwartale ulic: Wojska Polskiego, Obrońców Westerplatte, Sikawskiej i Głowackiego skupiono na terenie getta ok. **5 tys. Sinti i Romów** przywiezionych z Austrii. Część z nich zmarła na skutek chorób i zabójstw, pozostałych [ok. **4300 osób**] wywieziono do obozu zagłady w *Chełmie [Kulmhof]* i tam zagazowano. Ważnym etapem na Szlaku jest cmentarz żydowski przy ul. Brackiej, największa nekropolia żydowska w Europie, **miejsce pochówku ponad 43 tys. mieszkańców getta**. Końcowym etapem szlaku jest Stacja Radegast, która w czasach okupacji była miejscem przeładunku żywności, opału i surowców oraz załadunku towarów wyprodukowanych w getcie. W latach 1941-1942 była stacją końcową dla deportowanych do getta łódzkiego ok. **20 tys. Żydów z Europy Zachodniej, ok. 20 tys. Żydów ze zlikwidowanych gett prowincjonalnych Kraju Warty oraz 5 tys. Romów z Austrii**. W 1942 i 1944 r. stąd wyruszały transporty Żydów do obozów zagłady w *Kulmhof [Chełmno]* i *Auschwitz-Birkenau* [ok. **143 tys. mieszkańców getta**]. 29 sierpnia, 60 lat po likwidacji getta odsłonięto w Radogoszczy pomnik autorstwa Czesława Bieleckiego, upamiętniający męczeństwo Żydów z getta łódzkiego. Monument składa się m.in. ze świeżo wybudowanego komina, symbolizującego zagładę [z napisem w języku hebrajskim, angielskim i polskim – „Nie zabijaj!”, odnowionej bocznicy ze składem pociągu [tzw. „bydłęce wagony”, którymi wywożono Żydów do obozów zagłady] i stacji kolejowej oraz szeregu tablic pamiątkowych. Istotnym elementem całości są tablice w kształcie macew z nazwami obozów koncentracyjnych i obozów zagłady, do których kierowani byli mieszkańcy getta. Na terenie memoriału znajduje się również 140-metrowy Tunel Deportowanych, symbolizujący nieuchronność losu wywożonych Żydów i ich ostatnią drogę.

Leszek Olejnik

Informacje praktyczne

Łódź – Szlak Pamięci Litzmannstadt Getto

Szlak Miejsc Pamięci Litzmannstadt Getto. 38 tablic pamiątkowych: Bałucki Rynek; ul. Ceglana 7; ul. Ciesielska 7; ul. Czarnieckiego 14; ul. Drewnowska 75; ul. Franciszkańska 13; ul. Franciszkańska 27; ul. Franciszkańska 29; ul. Franciszkańska 30/33; ul. Gnieźnieńska 20/22; ul. Jakuba 10; ul. Kościelna 8; ul. Krawiecka 3; ul. Limanowskiego 1; ul. Lutomińska 1; ul. Lutomińska 13; ul. Łagiewnicka 1; ul. Łagiewnicka 25; ul. Łagiewnicka 34/36; ul. Marynarska 55; ul. Młynarska 25; ul. Młynarska 32; ul. Okopowa 119; ul. Organizacji WiN 1/3; ul. Organizacji WiN 74; pl. Kościelny 1; pl. Kościelny 4; pl. Piastowski; ul. Rybna 8; ul. Rybna 15; ul. Szklana 7; ul. Urzędnicza 11; ul. Wojska Polskiego 10; ul. Wojska Polskiego 84 róg Obrońców Westerplatte; ul. Wojska Polskiego 88/92; ul. Zgierska 70; cmentarz żydowski; stacja Radogoszcz. Opis trasy na: www.ghetto.lodz.pl.

Plan Łodzi dostępny na stronie <http://lodz.naszemiasto.pl/mapa/> oraz www.mapa.lodz.pl.

Bałucki Rynek, Łódź